

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО, КОСМІЧНОГО ТА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

УДК 349

Н. Р. МАЛИШЕВА,
доктор юридичних наук, професор

ДИСТАНЦІЙНЕ ЗОНДУВАННЯ ЗЕМЛІ З КОСМОСУ – НЕ ЛИШЕ ТЕХНІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті здійснено аналіз сучасних космічно-правових теорій, норм і принципів міжнародного космічного права та національного законодавства, що регулюють дистанційне зондування Землі з космосу, та практики його застосування. Виявлено правові проблеми, що виникають у зв'язку зі здійсненням діяльності з дистанційного зондування Землі. Даються пропозиції щодо їх вирішення.

Ключові слова: дистанційне зондування Землі з космосу, міжнародне космічне право, національне космічне законодавство, Принципи дистанційного зондування Землі, спостереження природних ресурсів.

Малышева Н. Р. Дистанционное зондирование Земли из космоса – не только техническая проблема

В статье осуществлен анализ современных космическо-правовых теорий, норм и принципов международного космического права и национального законодательства регулирующих дистанционное зондирование Земли из космоса, а также практики их применения. Выявлены правовые проблемы, возникающие в связи с осуществлением деятельности по дистанционному зондированию Земли. Даны предложения по их решению.

Ключевые слова: дистанционное зондирование Земли из космоса, международное космическое право, национальное космическое законодательство Принципы дистанционного зондирования Земли, наблюдение природных ресурсов.

Malysheva Nataliia. Remote sensing of the Earth from outer space is not only a technical problem

The modern theories of space law are analyzed; the norms and principles of international space law and national space legislation governing remote sensing of the Earth from space are investigated in this article, as well as the practice of their application. The legal problems arising from the implication of the remote sensing activity have been identified. Proposals for solving them are given.

Key words: remote sensing of the Earth from outer space, international space law, national space legislation, Principles of remote sensing, observation of natural resources.

Серед великої кількості сфер застосування землянами космічних технологій (навігація, метеорологія, астрономія, космічна біологія, космічна медици-

на, телебачення та радіомовлення, астрофізика, матеріалознавство, космічний туризм тощо) чи не найбільш важливим і витребуваним для економіки, екології, просторового планування та інших сфер життєдіяльності країн світу є дистанційне зондування Землі з космосу (далі – ДЗЗ). У загальному вигляді ним є спостереження Землі, здійснюване з найбільш вигідних позицій у космічному просторі з використанням властивостей електромагнітних хвиль, які випромінюються, відбиваються або розсіюються зондованими об'єктами¹. Камери, розміщені на автоматичних супутниках ДЗЗ, а також на борту космічних кораблів та орбітальних космічних станцій, з високою роздільною здатністю отримують знімки поверхні Землі, Світового океану та земної атмосфери. При цьому здійснюється вимірювання та фіксація енергетичних, поляризаційних та інших фізичних характеристик власного, віддзеркалюваного та розсіюваного випромінювання об'єктів спостереження.

З допомогою ДЗЗ сьогодні на Землі вирішуються такі соціально-економічні та екологічні завдання, як пошук корисних копалин, раннє виявлення надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру й управління стихійними лихами, картографування природних ресурсів, раціоналізація земле-, лісо-, водо-, надрокористування, вивчення стану особливо важливих і потенційно небезпечних об'єктів, виявлення та оцінка перспектив врожайності сільськогосподарських культур, визначення зон забруднення довкілля, поширення радіаційних впливів, вирішення територіальних спорів, підтримка місій гуманітарної допомоги тощо^{2,3}.

Широке застосування знаходить ДЗЗ і у військовій сфері. Сьогодні ДЗЗ, зокрема, дає змогу вести спостереження за дотриманням міжнародних угод щодо обмеження стратегічних озброєнь, вирішувати інші завдання оборони і безпеки держав.

Сучасний етап розвитку космічних засобів ДЗЗ характеризується зростанням числа і урізноманітненням супутників ДЗЗ, що виводяться на низькі полярні та геостационарні орбіти. В даний час понад 15 країн мають у своєму розпорядженні власні космічні системи ДЗЗ, а загальна кількість відповідних супутників, що одночасно функціонують, досягає декількох десятків⁴.

Чим же на поточний момент регулюються відносини щодо цієї важливої сфери застосування космічних технологій?

Фундаментальною міжнародно-правовою основою здійснення діяльності з ДЗЗ є Договір про принципи діяльності держав з дослідження та використання космічного простору, в т. ч. Місяця та інших небесних тіл (Договір про космос, 1967), згідно з яким всяка космічна діяльність здійснюється на благо і в інтересах усіх країн, незалежно від рівня їх економічного або наукового розвитку. Космічна діяльність здійснюється всіма державами без будь-якої дискримінації, на основі рівності, з вільним доступом до всіх районів небесних тіл. Держави – учасниці цього Договору можуть здійснювати таку діяльність згідно з міжнародним правом, у т. ч. зі Статутом ООН. Саме держави несуть міжнародну відповідальність за всю діяльність у космічному просторі, включно з ДЗЗ, незалежно від того, здійснюється вона урядовими чи неурядовими юридичними особами.

Перші роки космічної доби діяльність з ДЗЗ не підлягала спеціальному регулюванню. Але вже в 70-і роки XX ст. потреба в такому регулюванні була

сприйнята Комітетом ООН з мирного використання космічного простору (далі – Комітет з космосу), під егідою якого з 1971 р. було створено робочу групу і почалося розроблення міжнародного інструменту, який би регулював відповідні відносини. Спершу планувалось розроблення спеціальної Конвенції з питань ДЗЗ. Однак невдовзі стало зрозуміло, що договірний інструмент у цій царині ще не на часі. Головна проблема, яка на той час постала і не знаходила адекватного вирішення, – це збалансування питань суверенітету зондованих держав з принципом свободи космічної діяльності щодо ДЗЗ⁵. У дебатах, що точились, домінували дві протилежні позиції: 1) держави, які до того часу вже здійснювали діяльність з ДЗЗ, вважали, що ніяких застережень порівняно з загальними принципами і нормами міжнародного космічного права ця діяльність не потребує, достатньо лише кодифікувати ті правила, що вже на той момент склалися; 2) інші держави (насамперед група держав, що розвиваються, які самостійно відповідну діяльність не здійснювали) виборювали точку зору стосовно необхідності регулювання дотримання в ході ДЗЗ національного суверенітету⁶. В результаті п'ятнадцятирічної роботи зі зближення позицій вдалося виробити 15 принципів, які були ухвалені консенсусом Резолюцією 41/65 Генеральної Асамблеї ООН від 3 грудня 1986 р.⁷ Оцінюючи юридичну силу ухвалені декларації принципів, слід зазначити, що такі документи є актами т. зв. м'якого права, які ми звикли вважати рекомендаційними, що не мають обов'язкової сили для держав. Власне, саме на це орієнтує й Статут ООН⁸. Водночас, як неодноразово зазначалося в правознавчій літературі, не до всіх резолюцій ООН можна підходити з однаковою міркою. Декларації принципів вирізняються з-поміж них як такі, що мають високий моральний і політичний потенціал, тому не можуть бути проігноровані державами, особливо якщо вони були прийняті консенсусом, як у розглядуваному випадку^{9,10,11}. А деякі дослідники, посилаючись на авторитет органу ООН, від імені якого подібні декларації принципів ухвалюються, а також на волю членів міжнародного співтовариства, які погодилися з ними, вважають ці акти такими, що будуть виконуватись державами в силу міжнародного звичаю¹².

З цієї тезою можна погодитись, але частково. Дійсно, деякі з принципів, сформульованих у документі, набули характеру міжнародного звичаю. Це насамперед стосується тих принципів, які розвивають і конкретизують для предметної сфери норми Договору про космос або інших договорів ООН щодо космічної діяльності. Це, наприклад, *принцип IV*, що безпосередньо звертається до ст. 1 Договору про космос, підкреслюючи безумовне поширення передбачених там принципів на сферу ДЗЗ: щодо свободи дослідження і використання космічного простору, який є відкритим на основі рівності, але без шкоди законним інтересам держави, що зондується. В цьому ж принципі декларується, хоча й без конкретики, що ДЗЗ здійснюється на засадах поваги до повного і постійного суверенітету всіх держав і народів над своїми багатствами й природними ресурсами. Частково відповідний принцип дублюється *принципом II*, яким відтворюється принцип міжнародного космічного права щодо здійснення діяльності з ДЗЗ на благо та в інтересах всіх країн, незалежно від рівня їх розвитку, з особливим врахуванням інтересів держав, що розвиваються. Так само похідним від загальної договірної космічно-правової норми є *принцип III*,

яким підкреслюється, що ДЗЗ здійснюється відповідно до міжнародного права, виключно зі Статутом ООН і договорами ООН з космічної діяльності.

Не є принципом, але в документі формалізовано у вигляді *принципу I* визначення основних категорій і понять предметної сфери, на якому слід зупинитись докладніше в контексті предмета нашого дослідження, оскільки, як видно, на сьогодні ці визначення вже не повною мірою задовольняють потреби регламентації діяльності з ДЗЗ, що бурхливо розвивається, значно розширюючи сферу її застосування порівняно з цілями, які тут позначені, а саме: краще розпорядження природними ресурсами, впорядкування території (в офіційному перекладі російською мовою «вдосконалення землекористування») і охорона навколишнього середовища.

Передусім, дане визначення виносить за дужки регулювання діяльності з ДЗЗ спостереження з метою безпеки і оборони, правовий режим яких наразі підпадає під регулювальний вплив міжнародних договорів з питань роззброєння і контролю над озброєнням, а не цих Принципів, що, однак, створює певні правові проблеми. Адже космічні місії з ДЗЗ багатьох держав часто поєднують цивільне й військове призначення; звідси незрозуміло, під дію якого правового режиму підпадають такі місії. Ще одна проблема аналізованого визначення «ДЗЗ», полягає в тому, що воно не охоплює не тільки військові місії, а й деякі види ДЗЗ цивільного призначення, зокрема, ту діяльність, що здійснюється з метеорологічними та деякими іншими цілями.

Далі, у визначенні йдеться виключно про зондування з космосу *поверхні Землі*, що в строгому значенні залишає осторонь зондування атмосфери, земних надр, водних джерел, що на сьогоднішньому технологічному рівні вже активно здійснюється, однак не вписується у поняття «поверхні Землі». Крім того, визначення не охоплює категорією «ДЗЗ» діяльність, що здійснюється на Землі, і включає отримання, оброблення, архівування, аналіз інформації, отриманої з космосу, на Землі. На відміну від цього термін «*діяльність з ДЗЗ*», що також розкривається в принципі I, включає як експлуатацію космічних систем ДЗЗ, так і функціонування станцій по прийманню, накопиченню первинних даних, а також діяльність з оброблення, інтерпретації та поширення оброблених даних, що створює певну правову колізію. Відповідно до цього дані ДЗЗ розрізняються за трьома категоріями: «первинні дані», «оброблені дані», «проаналізована інформація», що також розкриваються відповідним принципом. Назрілим у цьому контексті є питання розширення і коригування міжнародно-правового визначення «ДЗЗ», приведення його у відповідність з відносинами, що склались у відповідній сфері і продовжують розвиватися.

Певні неясності виникають і щодо формулювання *принципу XIV*, що регулює питання відповідальності в сфері ДЗЗ: відповідно до Договору з космосу підтверджується застосування до діяльності з ДЗЗ міжнародної відповідальності держав за всю таку діяльність, незважаючи на те, здійснюється вона урядовими органами чи неурядовими юридичними особами, або ж у рамках міжнародних організацій, членами яких є такі держави. При цьому, однак, у науковій літературі висловлювалась думка, що цей принцип дещо звужує сферу дії ст. 6 Договору про космос, оскільки діяльність з ДЗЗ, будучи функціонально єдиною, за місцем її здійснення поділяється на космічну та наземну; при цьому її космічна складова підпадає під сферу дії міжнародного космічного права, тоб-

то держава несе пряму відповідальність, незалежно від суб'єктів, якими така діяльність здійснюється; що ж стосується режиму відповідальності за наземну частину діяльності з ДЗЗ, вона в принципі XIV взагалі не згадується, що також створює в цій частині правову невизначеність¹³.

Принцип IX відтворює норму міжнародного космічного права в застосуванні до ДЗЗ, апелюючи до зобов'язань держав, які здійснюють діяльність з ДЗЗ, за Конвенцією про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір, а також до Договору про космос у частині необхідності інформування Генерального секретаря ООН про відповідну діяльність.

Однією з ключових засад міжнародно-правового режиму ДЗЗ слід визнати принцип співробітництва держав. Його регламентації присвячено низку принципів: *принципи V, VI, VIII і XIII*. Важливість реалізації принципу співробітництва особливо зростає в умовах відсутності на глобальному рівні договірного регулювання відповідних відносин. Цей режим базується на чотирьох постулатах: а) держави, що здійснюють діяльність з ДЗЗ, сприяють міжнародному співробітництву у цій діяльності, надаючи можливість іншим державам брати в ній участь на справедливих і взаємоприйнятних умовах; б) ООН та її установи сприяють міжнародному співробітництву з ДЗЗ, здійснюючи координацію та надаючи технічну допомогу; в) держава, що здійснює ДЗЗ з космосу, вступає, на прохання держави, територія якої зондується, в консультації, з метою надання можливості участі, а також збільшення отримуваних від цього вигод; г) нарешті, поштовх розвитку регіонального та двостороннього співробітництва в галузі ДЗЗ надав *принцип VI*, який декларує: «Для отримання максимальних вигод від діяльності з ДЗЗ держави заохочуються до того, щоб в угодах чи інших домовленостях передбачалось створення та експлуатація станцій з прийому та накопичення даних й установок з обробки й інтерпретації даних, зокрема, у межах регіональних і двосторонніх домовленостей, коли це можливо». Керуючись цим принципом, за останні 30 років було укладено велику кількість міжнародних та двосторонніх угод, якими певним чином заповнювалися прогалини аналізованих Принципів.

Принцип XII також вважаю за можливе розглядати в контексті принципу співробітництва. Причому він є ледь не найбільш важливим для співробітництва зондованих держав з державами, що здійснюють зондування: зондованій державі має надаватися зондуючою державою доступ як до первинних, так і до оброблених даних, а також до проаналізованої інформації, на недискримінаційній основі та на розумних умовах оплати.

Два *принципи* – *X* і *XI* стосуються зв'язку ДЗЗ з охороною природного середовища і попередженням стихійних лих. Обидва ці принципи звертаються до ситуацій загроз; обидва апелюють до держав, що здійснюють зондування, орієнтуючи їх з метою запобігання будь-якому шкідливому впливу на навколишнє середовище чи стихійного лиха, передавати отриману в зв'язку з цим інформацію відповідним державам, які це може зачепити, в найкоротші строки.

Нарешті, *принцип XV* присвячений процедурі врегулювання спорів. При цьому вирішення будь-якого спору, що виникає з застосування принципів ДЗЗ, рекомендовано здійснювати з використанням встановлених процедур мирного врегулювання.

Базуючись на проаналізованому міжнародно-правовому інструменті, в сфері регулювання діяльності з ДЗЗ було напрацьовано значну кількість регіональних і двосторонніх угод, якими певним чином заповнювались прогалини, або ж надавалось практичного змісту відповідним Принципам. Такі акти охоплюють або конкретні сфери ДЗЗ (сільське, лісове господарство, моніторинг земельних, водних, гірничих ресурсів, запобігання стихійним лихам, пошук корисних копалин тощо), або регламентують співпрацю в межах окремих інтеграційних об'єднань чи певних держав. Сторонами таких угод є як розвинуті країни, так і країни, що розвиваються, які самостійно діяльність з ДЗЗ не здійснюють.

Найбільша кількість регіональних актів, якими регламентується відповідна діяльність, прийнята на рівні Європейського Союзу (ЄС) та Європейського космічного агентства (ЄКА). Це, зокрема, Директива 96/9/ЄС Європейського Парламенту і Європейської Ради від 11 03 1996 р. про правову охорону баз даних¹⁴ ЄКА, будучи одним з найвизначальніших гравців у діяльності щодо ДЗЗ (слід у цьому зв'язку згадати проекти Meteosat, Eumetsat, Envisat, Sentinel та ін.) виступило з пропозицією перетворення об'єднаної Європи на головний центр інформації щодо природних ресурсів. Йдучи цим шляхом, ЄКА стимулювало розроблення Політики у сфері ДЗЗ з космосу і розподілу даних ДЗЗ¹⁵. При цьому ЄКА протягом усіх останніх років виборює курс на відкритість даних ДЗЗ, ухваливши у 2017 р. Політику відкритого доступу до даних та інформації ДЗЗ¹⁶.

Крім регіональних актів стосовно ДЗЗ, значна частка регулювання відповідних відносин припадає на двосторонні домовленості держав, які укладаються як щодо загальних питань їх співробітництва щодо ДЗЗ, так і зі специфічних сфер регулювання.

Водночас, яким би важливим не був міжнародно-правовий зріз регламентації відповідних відносин, в умовах відсутності міжнародних договірних форм такого регулювання на глобальному рівні, значна частка у визначенні «правил гри» з ДЗЗ припадає наразі на національне законодавство. І таке законодавство швидко розвивається в різних країнах світу. Першими в низці країн, які ухвалили спеціальні закони з ДЗЗ, були Сполучені Штати Америки, де ще в 1984 р. було прийнято Закон «Про комерціалізацію дистанційного зондування Землі»¹⁷, змінений у 1992 р., інкорпорований до загального закону «Про комерційну космонавтику» 1998 р. і наразі кодифікований у Кодексі законів США¹⁸. У 2005 р. Закон «Про космічні системи дистанційного зондування Землі» було прийнято в Канаді¹⁹ а у 2007 р. – Закон ФРН «Про безпеку даних, що отримуються з супутників» – SatDSiG²⁰.

Деякі інші держави пішли шляхом включення відповідних відносин до сфери регулювання національних законів, що встановлюють правовий режим космічної діяльності. Це, зокрема, Закон Бельгії «Про діяльність з запуску, управління польотами і керівництво космічними об'єктами» 2005 р.²¹, Закон Франції «Про космічні операції» 2008 р.²² та ін.

Певний розвиток отримує ДЗЗ як галузь прикладної космонавтики й в Україні, чому значною мірою сприяють загальнодержавні цільові науково-технічні програми України, що затверджуються кожні п'ять років і включають завдання щодо забезпечення виконання космічного моніторингу в інтересах національної економіки, безпеки та наукових досліджень, розширення участі

Україні у міжнародних проєктах з ДЗЗ^{23,24,25}. Так, у Концепції Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2018–2022 рр. було поставлене завдання створити національну систему геоінформаційного забезпечення і моніторингу стану природного середовища та надзвичайних ситуацій як складову європейської програми “Copernicus” і світової системи “Global Earth Observation System of Systems” та забезпечити експлуатацію її інформаційних сервісів заінтересованими користувачами.

Водночас правове регулювання відповідних питань в Україні наразі відстає від потреб практики. Не набув цей напрям космічної діяльності закріплення ні в профільному Законі України «Про космічну діяльність», ні в спеціальному законі, хоча концепцію проєкту Закону «Про державне регулювання у сфері дистанційного зондування Землі» було схвалено Кабінетом Міністрів України ще у 2013 р.²⁶, а відповідний законопроект було розроблено і подано до Верховної Ради України у 2014 р.

Сьогодні регулювання відносин щодо ДЗЗ в Україні є фрагментарним і розпорошеним. Воно є збалансованим лише в частині топографо-геодезичної діяльності. Це закони України «Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність» від 23 грудня 1998 р. (із наступними змінами); «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р.; «Про метрологію та метрологічну діяльність» від 11 лютого 1998 р.; «Про метрологію та метрологічну діяльність» від 11 лютого 1998 р.; Постанови Кабінету Міністрів України №269 від 25 03 1997 «Про порядок розпорядження картографічною інформацією» та №1344 від 22 07 1999 «Про затвердження порядку надходження, зберігання, використання та обліку матеріалів Державного картографо-геодезичного фонду України» та деякі ін.

Варто зазначити, що дещо застарів у певних своїх частинах Закон України «Про космічну діяльність», ухвалений ще 15 листопада 1996 р. Є потреба в розробленні його нової редакції, до якої серед іншого мала б увійти регламентація відносин щодо дистанційного зондування Землі.

Здійснений тут короткий огляд міжнародно-правових і національних інструментів регулювання відносин щодо ДЗЗ дає підстави для постановки низки запитань. Чи достатньою є чинна на сьогодні регламентація відповідних відносин? Чи охоплює вона всі аспекти відповідної діяльності? Чи є потреба в її подальшому розвитку? Якщо так, то важливо визначитись, у якому напрямі слід рухатись, у якій формі і з врахуванням яких чинників слід йти далі?

Щодо цього точаться різного роду дискусії, які сягають від заперечення потреби в подальшому розвитку міжнародно-правового регулювання аж до необхідності невідкладно приступати до розроблення і прийняття договірної інструменту такої діяльності, який би, з врахуванням сучасного стану розвитку діяльності ДЗЗ з космосу, врегулював усі відносини між державами, що тут складаються.

Наша позиція щодо цього полягає в такому. Звичайно, правова база регулювання відносин з ДЗЗ, що на сьогодні склалася, вже не задовольняє потреб розвитку відповідної сфери прикладної космонавтики. Технології ДЗЗ постійно вдосконалюються, доступна роздільна здатність збільшується. Це розширює масштаби й підвищує потенціал послуг, що надаються користувачам, даючи безумовні практичні переваги, але й створюючи низку проблем, значна частина яких виходить на правовий рівень. Це особливо пов'язане з активізацією

на ринку космічних послуг приватних суб'єктів, комерційним застосуванням космічних знімків. Тут виникають важливі проблеми правового захисту комерційних даних ДЗЗ; питання, пов'язані з використанням у комерційних цілях розвідувальних супутників з високою роздільною здатністю; перспективи правового регулювання діяльності приватних комерційних систем ДЗЗ з космосу, особливо в зв'язку з тим, що все міжнародно-правове регулювання відповідних відносин наразі звернене лише до держав.

Для прикладу розглянемо потенціал реалізації принципу XII щодо політики розподілу даних ДЗЗ в умовах переважної дії на ринку космічних послуг приватних суб'єктів. Принцип у першій своїй частині зобов'язує надавати державі, що зондується, первинні та оброблені дані ДЗЗ на недискримінаційних і найбільш розумних умовах. Не йдеться про безкоштовне надання відповідних даних, а лише про пошук найбільш розумного комерційного тарифу. Єдине обмеження, яке тут бачиться, – це неможливість для суб'єкта, що здійснює діяльність з ДЗЗ, укласти з замовником, на користь якого така діяльність здійснюється, угоду про ексклюзивне надання йому відповідних даних. Інше обмеження, яке тут постає, – продаж відповідних даних на однакових умовах принаймні двічі – клієнту і зондованій державі.

Складнішою є ситуація, що регулюється в другій частині цього ж принципу, і стосується проаналізованої інформації, яку теж слід надавати на таких самих умовах зондованій державі *державою, що має таку інформацію*. Але ж відповідна інформація в цьому випадку повинна належати саме державі, під юрисдикцією якої діє комерційний суб'єкт, що далеко не завжди буває так, і вимагає від держави дій, пов'язаних з покладанням на комерційних суб'єктів зобов'язання надавати таку інформацію, або ж самій виступати в ролі покупця відповідної інформації, яка буде потім надана на прийнятних умовах державі, що зондується. У будь-якому разі ці відносини мають бути більш чітко врегульовані в міжнародно-правовому порядку. А в ширшій постановці, слід було б врегулювати відносини між зондованою і зондуючою державами у контексті допуску до зондування території іншої держави. Тут можливі три підходи: 1) надання попереднього дозволу зондованою державою; 2) вільний доступ будь-якої держави до зондування чужої території і вільне поширення відповідних даних; 3) передача зондуючою державою третім сторонам відповідної інформації лише з дозволу зондованої держави.

За такою схемою можна провести аналіз особливостей реалізації й інших принципів ДЗЗ, з врахуванням дії приватних суб'єктів. На сьогодні ці відносини з більшою чи меншою повнотою регулюються національним законодавством окремих держав, що не завжди виправдано, оскільки не сприяє однамунності у відповідних підходах.

Важливим напрямом перспективного розвитку міжнародного космічного права у сфері ДЗЗ є встановлення міжнародних гарантій національної безпеки держав у процесі здійснення ДЗЗ в інтересах зарубіжних клієнтів, де на перший план виходять відносини щодо охорони державної таємниці, що по-різному тлумачаться законодавством різних держав.

За межами дії Принципів залишилися і відносини охорони інтелектуальної власності у відповідній царині.

У наукових дослідженнях ставилося також питання допустимості застосування спостережень високої роздільної здатності з космосу за приватними особами під приводом чинників охорони громадського порядку і можливості використання отриманих даних як доказу у судових справах, коли фактично порушуються права людини на невтручання в приватне життя²⁷, а також принципи охорони прав приватної власності.

Існує й низка інших мотивів для розвитку міжнародного космічного права в контексті досягнутого рівня і потреб регулювання діяльності з ДЗЗ.

Це не виключає необхідності розвитку відповідного національного законодавства. Це пов'язано, по-перше, з тим, що міжнародні Принципи взагалі не зачіпають відносин щодо ДЗЗ, коли зондує суб'єкти знаходяться під юрисдикцією зондованої держави. По-друге, розвиток відповідного проєкту національного законодавства пов'язаний з урегулюванням відносин між державою та комерційними суб'єктами, які таку діяльність здійснюють, щодо режиму отримання, оброблення поширення відповідної інформації.

Висновки. Кінець 70-х – перша половина 80-х років ХХ ст., коли було розроблено і прийнято Принципи, що стосуються дистанційного зондування Землі з космічного простору, був тим періодом, коли регламентація нової сфери космічної діяльності – ДЗЗ, оптимально було врегулювати саме актом «м'якого права». Для цього було чимало об'єктивних причин. Відповідна діяльність у той період робила лише свої перші кроки, і врегулювання її договірним інструментом міжнародного космічного права, який щодо відносин, які тільки складались, сформулював би норми і принципи на далеку перспективу, була б передчасною і нежиттєздатною ідеєю. А стрімкий розвиток відповідних відносин в умовах дії акта «hard law» зробив би практично неможливим швидке реагування та внесення змін у прийнятий акт міжнародного права, зважаючи на громіздку процедуру подібних змін. Нарешті, як зазначалось у літературі, переваги декларацій Генасамблеї полягають у тому, що не маючи формально обов'язкової сили, вони адресовані до всіх держав, тоді як договори накладають зобов'язання тільки на їх учасників²⁷. Сьогодні ж, по перебігу 30 років з часу прийняття цих Принципів, вже зрозуміло, що, вони не задовольняють потреб правового регулювання відносин, що склалися.

Мабуть, настав час переходити до розроблення Конвенції ООН щодо дистанційного зондування Землі з космічного простору. Як проміжний етап розв'язання цієї тривалої проблеми можна було б піти шляхом, яким наразі йде міжнародне космічне право в інших сферах, а саме до надання розширеного доктринального тлумачення Принципів 1986 р., яке має бути затвердженою відповідною резолюцією Генасамблеї ООН.

Водночас у сучасних умовах, коли відсутні зобов'язальні норми договірного права щодо ДЗЗ, непересічну роль мають відігравати норми національного законодавства.

Щодо України вважаю за найбільш адаптовану форму закріплення таких відносин у комплексному профільному Законі «Про космічну діяльність», прийняття нової редакції якого є цілком назрілим і своєчасним.

1. Малишева Н. Р. Дистанційне зондування Землі (ДЗЗ). *Енциклопедія міжнародного права*. Київ, 2014. Т. 1. – С. 819–820. 2. Baker J. C., O'Connell K. M., Williamson R.

- A. (eds). Commercial Observation Satellites. Santa Monica, 2001. P. 297–298. **3.** *Понятіе дистанционного зондирования Земли*. URL: https://studopedia.ru/4_139918_ponyatiyedistantionnogo-zondirovaniya.html. **4.** *Документ ООН A/CONF. 184/3*. P. 23–24. **5.** *Sergio Marchisio. Le regime juridique de la teledetection. Droit de l'espace: Sous la direction de Philippe Achilleas*. Bruxelles, 2009. P. 144. **6.** *Cristol, C. O. Space Law. Past, Present and Future*. Boston, Deventer, 1991. P.90–95. **7.** *Принципы, касающиеся дистанционного зондирования Земли из космического пространства. – Договоры и принципы Организации Объединенных Наций, касающиеся космического пространства, соответствующие резолюции Генеральной Ассамблеи и другие документы*. ООН. 2012. 96 с. С. 46–50. **8.** *Устав Организации Объединенных наций*. Глава IV «Генеральная Ассамблея». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010. **9.** *Терехов А. Д.* Резолюции Генеральной ассамблеи ООН и космическое право. *Современные проблемы международного космического права*: Сб. статей / под ред. Г. П. Жукова, А. Я. Капустина. Москва, РУДН, 2008. С. 248. **10.** *Gabrynowicz, J. I.* Defining Data Availability for Commercial Remote Sensing Systems under United States Federal Law. *Annals of Air and Space Law*, 1998. P. 95–96. **11.** *Kopal, V.* The role of United Nations Declarations of Principles in the Progressive Development of Space Law. *Journal of Space Law*. Volume 16. Number 1. 1988. P. 16. **12.** *Schwebel, S. M.* The Effects of Resolutions of the U.N. General Assembly in Customary International Law. *American Society of International Law. Proceeding of the 73rd Annual Meeting*. 1979. P. 34. **13.** *Maureen Williams.* Space Law and Remote Sensing Activities. *Disseminating and developing International and National Space Law: the Latin America and Caribbean perspective*. United Nations / Brazil Workshop on Space Law Proceedings. New York, 2005. P. 122. **14.** Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 1996 on the legal protection of databases // Official Journal of the European Communities. L 7/20. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1996/9/oj>. **15.** *Ferrazani, Marco.* ESA policies and practices in remote sensing. Proceedings of the 12 th Summer Course in Space Law and Policy. Leuven, Belgium. 12 September 2013. P. 423–429. **16.** *Trovatello, Marco.* Open access at the European Space Agency. ESA, 15.02.2017. URL: <http://open.esa.int/open-access-at-esa/>. **17.** *Land Remote-Sensing Commercialization Act of 1984*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Land_Remote-Sensing_Commercialization_Act_of_1984#cite_18. **18.** *The Code of Laws of the United States of America*. Title 15. Chapter 68. §§ 4201–4204, 4211–4215, 4221–4227, 4241–4246, 4261–4263, 4271–4278, 4291–4292. URL: <https://www.govinfo.gov/app/details/USC/title15>. **19.** Remote Sensing Space Systems Act (S.C. 2005, c. 45). URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/R-5.4/>. **20.** *Gesetz zum Schutz vor Gefährdung der Sicherheit der Bundesrepublik Deutschland durch das Verbreiten von hochwertigen Erdfernerkundungsdaten (Satellitendatensicherheitsgesetz – SatDSiG)*. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/satdsig/SatDSiG.pdf>. **21.** *Loi du 17 septembre 2005 relative aux activités de lancement, d'opération de vol ou de guidage d'objets spatiaux* texte consolidé tel que révisé par la Loi du 1er décembre 2013 (M.B. 15 janvier 2014). URL: https://www.belspo.be/belspo/space/doc/beLaw/Loi_fr.pdf. **22.** *Loi n° 2008-518 du 3 juin 2008 relative aux opérations spatiales*. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000018931380>. **23.** *Про затвердження Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2008–2012 роки*: Закон України від 30.09. 2008 № 608-VI // Відомості Верховної Ради України. 2008. № 12. Ст. 148. **24.** *Про затвердження Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2013–2017 роки*: Закон України від 05.09. 2013 № 439-VII // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 20-21. Ст. 725. **25.** *Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2018–2022 роки*: розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.09 2018 р. № 629-р // Урядовий кур'єр. 2018. № 167. **26.** *Про схвалення Концепції проекту Закону України “Про державне регулювання у сфері дистанційного зондування Землі”*: Розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/657-2013-%D1%80>. **27.** *Бар-*

ри Сайфулае. Международно-правовые аспекты дистанционного зондирования Земли из космоса: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Москва, 2001 207 с. **28.** Терехов А. Д. Резолюции Генеральной ассамблеи ООН и космическое право. *Современные проблемы международного космического права*: Сб. ст. / под ред. Г. П. Жукова, А. Я. Капустина. Москва, РУДН, 2008. С. 266–267.

References

1. Malysheva N.R. Dystantsiine zonduvannia Zemli (DZZ). Entsyklopediia mizhnarodnoho prava. Kyiv., 2014. T.1. – S. 819-820 (ukr.)
2. Baker J.C., O'Connell K.M., Williamson R.A. (eds). Commercial Observation Satellites. – Santa Monica. - 2001. – P. 297-298 (eng).
3. Poniatyie dystantsyonnoho zondirovaniia Zemly. – URL: https://studopedia.ru/4_139918_poniatyiedystantsionnogo-zondirovaniia.html.
4. Dokument OON A/CONF. 184/3. — R. 23—24 (rus).
5. Sergio Marchisio. Le regime juridique de la teledetection. *Droit de l'espace*: Sous la direction de Philippe Achilleas. Bruxelles. – 2009. – P. 144 (fr).
6. Cristol, C.O. Space Law. Past, Present and Future. – Boston, Deventer. – 1991. – P.90-95(eng).
7. Pryntsyry, kasaiushchyesia dystantsyonnoho zondirovaniia Zemly yz kosmycheskoho prostranstva. – Dohovory y pryntsyry Orhanyzatsyy Ob'edynennykh Natsyi, kasaiushchyesia kosmycheskoho prostranstva, sootvetstvuiushchye rezoliutsii Heneralnoi Assamblei y druhie dokumenty. OON. 2012. 96 s. – S. 46-50 (rus).
8. Ustav Orhanyzatsyy Ob'edynennykh natsyi. Hlava IV «Heneralnaia Assambleia». – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (rus).
9. Terekhov A. D. Rezoliutsii Heneralnoi assamblei OON y kosmycheskoe pravo. *Sovremennye problemy mezhdunarodnoho kosmycheskoho prava: Sbornyk statei* /Pod red. H.P. Zhukova, A.Ia. Kapustyna. – M., RUDN, 2008. S. 248 (rus).
10. Gabrynowicz, J.I. Defining Data Availability for Commercial Remote Sensing Systems under United States Federal Law. *Annals of Air and Space Law*, 1998. – P. 95-96 (eng).
11. Kopal, V. The role of United Nations Declarations of Principles in the Progressive Development of Space Law. *Journal of Space Law*. Volume 16. Number 1. – 1988. - P. 16 (eng).
12. Schwebel, S.M. The Effects of Resolutions of the U.N. General Assembly in Customary International Law. *American Society of International Law. Proceeding of the 73rd Annual Meeting*. – 1979. –P. 34 (eng).
13. Maureen Williams. Space Law and Remote Sensing Activities. *Disseminating and developing International and National Space Law: the Latin America and Caribbean perspective*. United Nations / Brazil Workshop on Space Law Proceedings. – New York. – 2005. – P. 122 (eng).
14. Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 1996 on the legal protection of databases. - Official Journal of the European Communities. L 77/20. – URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1996/9/oj> (eng).
15. Ferrazani, Marco. ESA policies and practices in remote sensing. – Proceedings of the 12 th Summer Course in Space Law and Policy. – Leuven, Belgium. – 12 September 2013. – P. 423-429 (eng).
16. Trovatiello, Marco. *Open access at the European Space Agency*. ESA, 15.02.2017. – URL: <http://open.esa.int/open-access-at-esa/> (eng).
17. Land Remote-Sensing Commercialization Act of 1984. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Land_Remote-Sensing_Commercialization_Act_of_1984#cite_ (eng).
18. The Code of Laws of the United States of America. Title 15. Chapter 68. §§ 4201-4204, 4211-4215, 4221-4227, 4241-4246, 4261-4263, 4271-4278, 4291-4292. - URL: <https://www.govinfo.gov/app/details/USC/title15> (eng).
19. Remote Sensing Space Systems Act (S.C. 2005, c. 45). - URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/R-5.4/> (eng).
20. Gesetz zum Schutz vor Gefährdung der Sicherheit der Bundesrepublik Deutschland durch das Verbreiten von hochwertigen Erdfernerkundungsdaten (Satellitendatensicherheitsgesetz - SatDSiG). - URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/satdsig/SatDSiG.pdf> (germ).
21. Loi du 17 septembre 2005 relative aux activités de lancement, d'opération de vol ou de guidage d'objets spatiaux texte consolidé tel que révisé par la Loi du 1er décembre 2013 (M.B. 15 janvier 2014). - URL: https://www.belspo.be/belspo/space/doc/beLaw/Loi_fr.pdf (fr).
22. Loi n° 2008-518 du 3 juin 2008 relative aux opérations spatiales. - URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do>

?cidTexte=JORFTEXT000018931380 (fr.). 23. Pro zatverdzhennia Zahalnodierzhavnoi tsilovoi naukovu-tekhnichnoi kosmichnoi prohramy Ukrainy na 2008-2012 roky: Zakon Ukrainy vid 30.09. 2008 № 608-VI. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2008. № 12. St. 148 (ukr). 24. Pro zatverdzhennia Zahalnodierzhavnoi tsilovoi naukovu-tekhnichnoi kosmichnoi prohramy Ukrainy na 2013-2017 roky: Zakon Ukrainy vid 05.09. 2013 № 439-VII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2014. № 20-21. St. 725 (ukr). 25. Pro skhvalennia Kontseptsii Zahalnodierzhavnoi tsilovoi naukovu-tekhnichnoi kosmichnoi prohramy Ukrainy na 2018-2022 roky: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 05.09 2018 r. № 629-r. Uriadovyi kurer. 2018. № 167 (ukr). 26. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid Pro skhvalennia Kontseptsii proektu Zakonu Ukrainy "Pro derzhavne rehuliuвання u sferi dystantsiinoho zonduvannia Zemli". - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/657-2013-%D1%80> (ukr). 27. Barry Saifulae. Mezhdunarodno-pravovye aspekty dystantsiynnoho zondirovaniia Zemli yz kosmosa : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.10. Moskva, 2001 207 c. (rus). 28. Terekhov A. D. Rezoliutsyy Heneralnoi assambley OON y kosmicheskoe pravo. Sovremennyye problemy mezhdunarodnogo kosmicheskogo prava: Sbornyk statei /Pod red. H.P. Zhukova, A.Ia. Kapustyna. – M., RUDN, 2008. S. 266-267 (rus).

Malysheva Nataliia. Remote sensing of the Earth from outer space is not only a technical problem

The end of the 70's - the first half of the 80's of the XXth century when Principles Relating to Remote Sensing of the Earth from Outer Space were developed and adopted, was the period when the regulation of a new sphere of space activities - remote sensing, was optimally regulated by the instrument of "soft law". There were many objective reasons for this analyzed in the present article. In the basic of modern theories of space law, the norms and principles of international space law and national space legislation relating to remote sensing of the Earth from space, regional and bilateral agreements between sensed and sensing states, as well as in base of practice of their application, the actual situation in the field of remote sensing legal regime was investigated in this article. The problems arising from the implication of the remote sensing activities have been identified. Among them – the problems linked to the development of space services by private entities, the commercial use of space images. Here there are important problems of legal protection of commercial remote sensing data; issues related to the use of high-resolution satellites for commercial purposes; the prospects of legal regulation of the operation of private commercial remote sensing systems from outer space, especially since all the international legal regulation of the relevant relations is currently addressed only to States.

Proposals for solving those problems are given. It is proved that the time to move toward the elaboration of the UN Convention on the Remote Sensing of Earth from Outer Space has come. But as intermediate stage in solving this long-standing problem, one could go the way to provide an expanded doctrinal interpretation of the Principles of 1986, which should be adopted by the relevant resolution of the UN General Assembly.

At the same time, in today's conditions, when there are no binding norms and principles on remote sensing, the rules of national legislation play a crucial role. Regarding Ukraine, it is considered the most adapted form of consolidation of such relations in the basic Law of Ukraine "On Space Activities", the adoption of revised new redaction of which it is urgent.

Key words: remote sensing of the Earth from outer space, international space law, national space legislation, Principles relating to remote sensing of the Earth from Outer Space., observation of natural resources.